

УДК 811.161.2'38

Биби́к С. П.

РЕГІОНАЛЬНА ВАРІАНТНІСТЬ СТИЛЬОВОЇ НОРМИ В ДИСКУРСІ РАДІО «FM ГАЛИЧИНА»

У статті проаналізовано мову ефірів регіонального мовника «FM Галичина» щодо насичення її лексичними, граматичними, орфоепічними та акцентними діалектизмами. Відзначено їхній вплив на посилення регіональної варіантності стильової норми мови публіцистики. Схарактеризовано процеси модифікації усної літературної мови, увиразнення її територіальних різновидів.

Ключові слова: мова радіоефіру, усна літературна мова, діалектизм, варіантність стильової норми.

В статье проанализирована речь эфиров регионального вещателя «FM Галичина» по насыщению ее лексическими, грамматическими, орфоэпическими и акцентными диалектизмами. Отмечено их влияние на усиление региональной вариантности стилиевой нормы языка публицистики. Охарактеризованы процессы модификации устной литературной речи, усиление выразительности ее территориальных разновидностей.

Ключевые слова: речь радиозэфира, устная литературная речь, диалектизм, вариантность стилиевой нормы.

The article analyzes the speech of esters of regional broadcaster «FM Galicia» to saturate its lexical, grammatical, and pronouncing dialectism. Noted their impact on the strengthening of the regional variance stylistic norms of the language of journalism. Described the process of modification of oral literary speech, increased expression of its territorial species.

Key words: radio speech, oral literary language, dialecticism, stylistic variation of the norm.

За останні 5–10 років у лінгвістиці актуалізовано увагу до усної літературної мови, і пов'язано це з новою хвилею (пригадаймо низку монографій з цієї проблеми, виданих у 60-х роках минулого століття) посилення взаємодії норм усної та писемної практики у зв'язку з розширенням функцій і сфер української літературної мови. У попередній період основний акцент ставили на виробленні теоретичних засад літературно-мовного розвитку, на соціальних чинниках розширення сфер, форм, просторового континууму реалізації мови, на питаннях єдності норм в усній і писемній практиці на Сході та Заході України. Нині дедалі більшу увагу привертають питання модифікації та варіантності стильових норм літературної мови, обґрунтування засад стилістичного розвитку жанрових різновидів усної і писемної практики та їхньої взаємодії.

Як правило, процеси кореляції усної та писемної мови в публіцистичному тексті вивчають за фактами взаємодії лексики та синтаксису розмовного (розмовно-побутового) й публіцистичного стилів літературної мови (М. М. Пилинський, К. В. Ленець, Н. М. Сологуб, Т. А. Коць, О. А. Стишов, І. Я. Завальнюк, М. І. Навальна та ін.), впливу елементів субмов на комунікативну практику ЗМІ (Г. Я. Солганик, Б. О. Коваленко, Л. В. Супрун, Т. В. Глушкова та ін.), а також в аспекті культури мови сучасної преси (М. А. Жовтобрюх, О. Д. Пономарів, О. А. Сербенська, Л. Т. Масенко, Г. П. Євсєєва, В. С. Єгорова та ін.). Попри це зазначена проблема ширша: у сучасній мові радіо, телебачення, друкованих ЗМІ відбуваються інтенсивні процеси варіювання, модифікації відомих жанрово-стильових різновидів публіцистичного стилю під впливом психологічного феномена інтерактивності; 'усність' інтегрується з 'писемністю' (книжністю) на структурно-змістовому, композиційному та лексико-синтаксичному рівнях.

За культуромовними параметрами прийнято розрізняти елітарну (повно- та напівфункційну) та середньолітературну мову сучасної журналістики (Г. В. Осіна). Вибраний для аналізу ефір регіонального каналу трансляції «FM Галичина» (Львівщина, Рівне, Тернопіль, Волинь) відображає неоднорідну середньолітературну мовну норму: її перетин з периферією елітарної мовної норми, з західноукраїнським варіантом літературно-розмовної та фамільярно-розмовної норми повсякденно-побутової культури.

Нагадаємо, що взаємодія усного та писемного в мові публіцистики зумовлена визначальними ознаками цього стильового різновиду літературної мови:

1) *дискурсивність* журналістського тексту. Опис, коментар, повідомлення, певна інформація тощо підпорядковані адекватному відображенню реальності, що визначає сутність і мовного матеріалу, орієнтованого на *соціальне сьогодні*; 2) орієнтація на *повсякденну* мовну практику: «Яких би складних предметів і явищ журналістика не торкалася, вона повинна спростити своє повідомлення про них до рівня *повсякденної свідомості* [курсив наш. – С. Б.] більшості громадян. Інакше вона залишиться не-

зрозумілою, а її мета (повідомити про новину) недосягнутою. Щоб бути зрозумілою, мова журналістики мусить бути *повсякденною* [виділення автора. – С. Б.]; 3) *універсальність* лексико-тематичного діапазону; 4) *інноваційність* мови журналістського тексту [11, с. 32, 35, 36, 37, 38]; 5) переважання «в стилетвірній категорії автора *людини приватної* [курсив наш. – С. Б.]» [7, с. 13]; 6) *діалогічність* як специфічна й фундаментальна риса сучасного публіцистичного тексту у значенні таких її складників, як вплив/переконання. Діалог у газетно-журнальному дискурсі постає як взаємодія між автором тексту статті та читачем, як відображення діалогів в іншому комунікативному просторі із залученням висловлень інших людей, «чужої мови», як «полівекторна палітра» [7, с. 33]. Завдяки діалогу радіо-телевізійна та газетно-журнальна публіцистика набуває ознак аргументативного дискурсу, мета якого – ефективний вплив на аудиторію (Т. П. Третьякова, А. В. Смирнова та ін.); 7) дифузія елементів *усності* в газетно-журнальному дискурсі – необхідний компонент аргументації та документальності факту, події, про яку йдеться в повідомленні. «Чужа» усна мова може бути представлена у формі цитати, висловлення, власне діалогу, полілогу.

Ці всі ознаки – дискурсивність (зокрема орієнтація на усність та діалогічність), повсякденність, універсальність, інноваційність – виражені в мові аналізованого радіоефіру, орієнтованого на масового споживача новинної інформації. Підтвердженням цього є коментарі в Інтернеті на сторінках ре-трансляторів: «Гарне радіо!!! Море позитиву!!!!!! Слухає Вінниччина!!!! ☺», «Слухає Харківщина, м. Ізюм!!!! :))» і под.

Саме намагання зробити мову радіоефіру привабливою, «своєю» для певного регіону, виокремитися на тлі інших мовників із залученням лексико-граматичних та фонетико-орфоепічних маркерів західно-українського побутового повсякдення і стало причиною модифікації стильових норм радіомовлення. Це означає, що в прямому ефірі зросла кількість діалектизмів, елементів койне, для яких ще 5–10 років тому була закрита пряма дорога до елітарної мови радіо. Комерціалізація ж ефіру стимулює творчі пошуки журналістів не лише щодо форми репрезентації інформації, розваг, але й щодо мовного наповнення – стилістичних прийомів індивідуалізації радіомовлення.

Ключовий концепт мови ефіру на радіо «FM Галичина» – ‘файний’: *файна музика, файні знімки, файний настрій...* Вторинна номінація цього мовника – *файне радіо*. Самореклама організована так, що цей концепт пронизує ефір: *Привітанка! Файно буде!; Файнютке радіо!; Найфайніші слова та музика на сайті «FM Галичина»* і под. Лексема *файний*, як відомо, має ремарку *зах.* і означає ‘гарний, добрий’ (ВТССУМ, с. 1314).

За нашими спостереженнями, найбільше «західних» слів як лексичних, синонімічних регіональних варіантів до ядра загальнолітературної норми зафіксовано в мові ведучих, які виголошують рекламні тексти, а також у розважальних та культурно-мистецьких передачах «Міський клуб» (клуб, *діал.* Те саме, що клуб), «Всьо на глянци» (всьо, *діал.* Те саме, що все; глянци, *зах.* Порядок, блиск), «Не грай вар’ята» (варіат, *діал.* Те саме, що божевільний (ВТССУМ, с. 75); Вар’ят (варіят; від пол. *wariat*) – слово галицького діалекту української мови і львівської гвари, що означає «ненормальний, несамовитий, божевільний». Уживане у Львові та Галичині // <http://uk.wikipedia.org/wiki/Вар'ят>), «Галицька пательня» (пательня, *діал.* Сковорода (ВТССУМ, с. 710).

Так, диктори в рекламних мінітекстах, а також у новинних блоках припускаються до побудови висловлення за аналогією до діалектних синтаксичних структур, пор.: Якщо автомобіль *не є забрудненим* (4.09.14), *...мають брати участь* обласні чільники (5.09.14) і под.

Найвиразніше ознаки регіональної відмінності усної літературної мови пов’язані зі специфічним наголошуванням деяких слів, до якого звикли диктори в повсякденному побутовому спілкуванні, а тому і в новинних блоках, і в рекламних ведучі програм вимовляють: Завітайте у *фірмові* магазини (5.09.14), «Моршинська» – джерело *твого* здоров’я (11.09.14), Оця акція, про яку я *кажу*, саме до 30 вересня (11.09.14), Потім іще вам *скажу* (12.09.14), *фахові* лікарі (11.09.14), Треба прислухатися до *громадських* організацій (10.09.14), Ви знаєте її з *віршів* (10.09.14) та ін.

Питання варіантності у вимові дикторів «FM Галичина», тобто орфоепічної норми, неоднозначне. У наведених вище прикладах швидше маємо справу з помилками в усній офіційно-діловій комунікації (мова реклами), оскільки така вимова не кодифікована, а зберігає (крім слів *фаховий, вірші*) виразні ознаки діалектної. У мові ж передач культурно-мистецького циклу орфоепічні, акцентні регіоналізми стилістично марковані – вони репрезентують культурно-етнічний колорит побуту Галичини. Так, у передачі «Галицька пательня» традиційно кажуть *ділюся* замість літературного *ділюсья*. В одному з рекламних оголошень про виступ Ореста Лютого диктор стилізував таку особливість діалектної вимови, як «шепелявість» (галицьке м’яке шепеляве) ([ш] замість [с], [ч] замість [ц]), напр.: Улюбленець галичанок *ушїх дванайчатого верешня...* Або в рекламі музичної передачі – *наше затегнем* ([е] замість [а] після м’якого приголосного).

Лексичні діалектизми – жанрово-стильова норма розважальних передач (див. ще приклади вище в назвах передач). Автори програм стилізують усно-розмовну побутову стихію, насичуючи мову галичанізмами – *пéрeтис* (‘рецепт’), *баняк* (‘каструля’), *два кіля* (‘два кілограми’), *обцáси* (‘каблуки’), *най* (‘хай’).

Отже, яка мовно-естетична картина постає з ефірів «FM Галичина» за такими прикладами регіональної варіантності стильової норми?

Погоджуємося з висловленням С. Я. Єрмоленко міркуванням про мову індивідуумів: «Навряд чи можна робити висновок про дезінтегрований характер української літературної мови на підставі сприймання її усного різновиду, за яким часто можна пізнати належність мовців до певних ареалів, рідше – соціальних прошарків» [9, с. 10]. Коли ж ідеться про мистецький витвір, який звучить щодня для аудиторії близько 2 мільйонів слухачів, то йдеться, справді, не про намагання дезінтегрувати загальнолітературні норми, а про прагнення (1) максималізувати культурно-етнічний колорит, що єднає цільову аудиторію слухачів, а також (2) заінтригувати тих, хто прилучається до усно-розмовного продукту через інтернет-мовлення, популяризувати «своє» для всіх, хто сприймає українськомовний продукт.

Цілком об'єктивно, що «в умовах лібералізації суспільних відносин, зростання ролі різновидів, жанрів усно-розмовного спілкування збільшується кількість варіантних засобів мовного самовираження, проте вони підпорядковані основній вимозі – бути зрозумілими для якомога більшого числа носіїв національної мови, виявляти належний ступінь освіченості, мовної компетентності» [9, с. 11–12]. Саме глобалізаційні процеси зумовлюють посилення уваги до етномовного масиву, який «зорієнтований на звичаї, побут, етнічну окремішність і менталітет носія мови» [1, с. 31].

Насичення мови ефірів «FM Галичина» галичанізмами різного рівня лише посилює соціальну престижність західноукраїнського варіанта літературної мови, тих його елементів, що теоретично належать до нижнього функційно-стильового регістру в межах нормованої мови. Ідеться про популяризацію для загальнонаціональної аудиторії та зближення зі «своїми» за рахунок використання в стилістиці цього мовника територіального варіанта усної літературної мови: усі розуміють один одного завдяки переважанню мікроконтекстів з репрезентованим у них загальнонаціональним літературним стандартом, що склався в мовному просторі України як результат загальної освіти. При цьому пам'ятаймо, що ще в 60-х роках ХХ століття З. Т. Франко виділила три типи усної літературної мови із застосуванням територіально-діалектного (відповідно до роздрібності мовно-етнографічної території), соціально-професійного (відповідно до соціальної структури суспільства) та інтелектуального (тобто поділ мовців за культурним рівнем і освітнім цензом) критеріїв, на засадах лексико-граматичної диференціації індивідуальної мови [12, с. 171].

Отже, стилістично марковані регіоналізми (лексичні, граматичні, орфоепічні, акцентні) надають стильовій нормі мови публіцистики, ЗМІ варіантності, посилюючи тенденцію до змінюваності норм в усній і писемній мовній практиці [5; 2]. Радіо динамічно актуалізує соціально-культурні та культурно-етнічні маркери повсякдення, сприяє колоквіалізації усної публічної мови. І в цьому процесі певну участь беруть автори передач «FM Галичина».

Література:

1. Баранник Д. Х. Три складові частини літературної мови (етнохарактеристичний аспект) / Д. Х. Баранник // *Лінгвістика* : зб. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – Вип. 1. – С. 30–36.
2. Биби́к С. П. Колоквіалізація мови преси: мовна норма чи саботаж культури спілкування? / С. П. Биби́к // *Культура слова*. – 2013. – Вип. 79. – С. 133–135.
3. Биби́к С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення / Биби́к С. П. – Ніжин : Вид-во «Аспект-Поліграф», 2013. – 589 с.
4. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : монографія / Єрмоленко С. Я. – К. : НДІУ, 2007. – С. 113.
5. Єрмоленко С. Я. Розмовна мова / С. Я. Єрмоленко // *Українська мова. Енциклопедія*. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 584.
6. Жовтобрюх М. А. Поняття норми в літературному побутовому мовленні / М. А. Жовтобрюх // *Усне побутове літературне мовлення*. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 15–33.
7. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти / Завальнюк І. Я. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 400 с.
8. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі / Коць Т. А. – К. : Логос, 2010. – 303 с.
9. Літературна мова і мовна практика : монографія / [Єрмоленко С. Я., Биби́к С. П., Коць Т. А. та ін.] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Ніжин : Вид-во «Аспект-Поліграф», 2013. – 320 с.
10. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови / Матвіяс І. – К., 1998. – С. 124–150.
11. Михайлин І. Якою мовою говорить журналістика? / І. Михайлин // *Незгасимий слово світ* : зб. наук. праць на пошану проф. Володимира Семеновича Калашника / [уклад. Філон Микола та ін.]. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – С. 28–39.
12. Франко З. Т. Стилї усного мовлення / З. Т. Франко // *Закономірності розвитку українського усного літературного мовлення* / [Баранник Д. Х., Білодід І. К., Близниченко Л. А. та ін.] ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 165–189.